

Materinstvo, objektni odnosi in trajanje dojenja

Tinkara Pavšič Mrevlje*
Ljubljana

Povzetek: Dojenje je pomemben kazalec odnosa med materjo in otrokom, ki je v ospredju predvsem v prvih šestih mesecih po rojstvu. Mati, ki ima v odnosu večjo in kompleksnejšo vlogo, vanj vstopa s preteklimi izkušnjami, ki oblikujejo način vzpostavljanja intimnih odnosov in zaznavanje lastne materinske vloge. Cilj raziskave je bil osvetliti del zapletenega ozadja dojenja z vidika matere. Uporabljena sta bila Test objektnih odnosov (TOO; Žvelc, 2000) in prirejena lestvica Doživljanje sebe kot matere (po Bogataj, 2002). Raziskava na 82 materah prvorodnicah je bila usmerjena v trajanje dojenja do otrokovega šestega meseca; matere so bile razdeljene v pet skupin. Faktorska analiza pridevnikov z lestvice doživljanja materinstva je v času nosečnosti dala tri, šest mesecev po porodu pa štiri faktorje. Rezultati raziskave potrjujejo kompleksnost ozadja dojenja in nakazujejo morebitne dejavnike, vezane na prekinitev dojenja: materin narcizem in doživljanje simbiotičnega odnosa.

Ključne besede: dojenje, objektni odnosi, materinstvo

Motherhood, object relations and breastfeeding duration

Tinkara Pavšič Mrevlje
Ljubljana, Slovenia

Abstract: Breast-feeding is an important indicator of the mother-child relations and is in the forefront above all in the first six months postpartum. The mother, having a greater and more complex role in the relation, enters the relation with her previous experiences that form the ways in which she establishes intimate relationships and experiences her own role as a mother. The goal of the study was to illuminate a part of complex breast-feeding background from the mother's perspective. The Test of Object Relations (TOO; Žvelc, 2000) and adapted Experiencing Self as a Mother Scale (Bogataj, 2002) were used. Eighty-two primiparous mothers were included in the study which was oriented on duration of breast-feeding until the baby's sixth month. The mothers were divided in five groups. Factor analysis of adjectives of the Experiencing Self as a Mother Scale gave three factors during pregnancy and four factors six months postpartum. The results of the research confirmed that breast-feeding has complex background and indicated the factors eventually linked with its termination: mother's narcissism and her experiencing of the symbiotic relation.

Key words: breastfeeding, object relations, motherhood

CC = 2956

---

* Naslov / Address: mag. Tinkara Pavšič Mrevlje, Levstikova 1, 6000 Koper, e-mail: tinkara.pavsic.mrevlje@gmail.com

Razvoj po liniji separacije in individualizacije

Objekti odnos je odnos z osebo, s katero ob čustveni izmenjavi tečejo identifikacijski procesi in v katerih ego gradi lastno strukturo. Otroku v zgodnjem obdobju življenja objekt predstavlja mati¹ (Praper, 1999).

Okoli drugega meseca otrok in mati vstopita v simbiozo: dojenček mater sicer že megleno zaznava kot nekaj »zunanjega«, vendar je z njo popolnoma zlit v onipotentni sistem (Mahler, Pine in Bergman, 1985). Pred tem je kot novorojenček libidno usmerjen navznoter in je primarno narcisističen, zato je prva faza imenovana faza avtizma. Ob vstopu v simbiozo nekje ob drugem mesecu starosti pa se pokaže prva aktivna, usmerjena manifestacija intencionalnega vedenja: nasmeh (Spitz, 1992). Poleg tega otroku vizualni motorični sistem dovoljuje, da vstopi v odnos s pogledom: dojenček nepremično zre v materine oči. Zanj je to prva izkušnja, da otrok gleda prav njo – da imata odnos (Stern, 1977).

Okoli šestega meseca (v podfazi diferenciacije) začne otrok jasneje diferencirati med »jaz« in »nejaz«, med »dobro« in »slabo« in med »zunaj« in »znotraj«. Po M. Klein (1997a, 1997b) je v ospredju razmerje med otrokom in parcialnim objektom, predvsem materino dojko. Otrok jo zaradi libidnih in agresivnih vzgibov ločeno čuti kot »dobro« in »slabo«. Obenem pa poteka tudi integracija parcialnih izkušenj. Takrat se po Spitzu (1992) ustvari *pravi* objektni odnos, saj otrok mater vedno bolj dojema kot ločeno celoto, na katero je čedalje bolj navezan (Bowlby, 2000).

Proti koncu prvega leta je v ospredju podfaza prakticiranja, ko otrok pospešeno nadaljuje diferenciacijo in razvija lasten avtonomni ego aparat. V tem obdobju, še bolj pa v naslednji podfazi približevanja, se otrok aktivno podaja v raziskovanje sveta, a le v varni bližini matere, pri kateri se »čustveno napolni«.

Proces separacije in individualizacije se zaključi okoli tretjega leta starosti. Takrat se oblikuje konstantnost objekta, ki pomeni ohranjanje reprezentacije odsotnega objekta ter združevanje »dobrega« in »slabega« objekta v eno reprezentacijo (Mahler idr., 1985). Da se to lahko zgodi, pa je potrebno zaupanje, ki se oblikuje preko zadovoljenih potreb prav v času simbioze.

Pomen zgodnjih faz razvoja

Notranja poseljenost (Erikson, 1995) nastaja preko odnosa z zunanjim svetom. Psihološko ponotranjanje je tesno vezano na otrokovo oralno fazo. Otrok ne ponotranja le hrane, ampak tudi odnos in vse, kar v njem doživlja. M. Klein v tem kontekstu izpostavlja pomen dojke: v zgodnejšem objektnem odnosu je pomembno zlasti otrokovo razmerje z materino dojko, ki s ponotranjanjem postane jedro ega. Vendar otrokove

¹ Ko je *mati* v prispevku omenjena v sklopu otrokovega razvoja, je mišljen primarni skrbnik, na katerega se otrok naveže. V povezavi z dojenjem pa govorimo o biološki materi.

gonske želje in nezavedne fantazije dojko obdajo s kvalitetami, ki jo presegajo kot vir hrane. Dobra dojka tako postane prototip materinskega dobrega, potrpežljivosti, radodarnosti (Klein, 1997a).

S ponotranjanjem se gradijo (mentalne, objektne) reprezentacije, imenovane tudi notranji delovni modeli. Ti koncepti so reprezentacije o sebi in drugih ter vsebujejo zavestne in nezavedne kognitivne, afektivne in izkustvene komponente. Pojavijo se najprej znotraj odnosa mati–otrok in se nato razvijajo celo življenje (Blatt, 2004). Posamezniku zagotavljajo vzorce razmišljanja in občutenja, posledično pa tudi osnovo za socialno interakcijo in medosebno vedenje.

Avtorji raziskav o materinih reprezentacijah odnosa z otrokom (Crowell in Feldman, 1991; Slade, Belsky, Aber in Phelbs, 1999) izhajajo iz teorije navezanosti in pravijo, da je materina sposobnost koherentnih, pozitivnih in prilagodljivih reprezentacij odnosa z otrokom povezana z njenimi reprezentacijami lastnih zgodnjih izkušenj navezanosti. Odnos z otroki je za mater pogosto repeticija, kompenzacija ali reaktivna formacija njenega lastnega odnosa z materjo, saj je relacija z otrokom predvsem za žensko eden temeljnih objektnih odnosov v njenem življenju (Matjan, 1997). Ob tem seveda ne smemo zapostaviti dejstva, da gre za odnos z realnim dojenčkom, ki ima močan vpliv na mater.

Odnos med dojenčkom in materjo je asimetričen: mati si interaktivno izmenjuje izkušnje z zunanjim svetom in jih tudi uravnava in filtrira, dojenček pa jih v prvem letu izmenjuje predvsem z materjo (Stern, 1995). Njen doprinos k odnosu je tudi veliko kompleksnejši: ne izvira le iz njenih prirojenih lastnosti, ampak tudi iz zgodovine medosebnih odnosov znotraj njene primarne družine ter dolgoletnega vsrkavanja vrednot in praks njene kulture (Bowlby, 2000).

Motena neposredna realizacija materinstva ima lahko različne psihološke vzroke. Njihov najpogostejši skupni imenovalec je strah ženske, da bi izgubila svojo osebnost v korist svojega otroka. To se lahko manifestira kot primitiven strah pred smrtjo, ogrožene erotične vrednote in fizična lepota, strah pred izgubo profesionalnih ali intelektualnih vrednot ali občutek nesposobnosti v okviru velikih emocionalnih zahtev materinstva. Materinski altruizem je namreč osnovan na dejstvu, da je do otroka mati popolnoma nesebična in požrtvovalna (Deutch, 1963). Funkcija dajalca pa poleg odsotnosti egocentrično narcisističnih potreb zahteva tudi relativno dobro razvite sposobnosti percepcije potreb drugega, empatije in obstoj odgovarjajoče motivacije (Kapor-Stanulović, 1985).

Empatija je pri odzivanju matere na otrokove signale bistvenega pomena. Omogoča, da se mati delno in začasno identificira z otrokom, ne da bi ob tem izgubila občutek za realnost (Matjan, 1995). Osnove empatičnosti so postavljene v zgodnjem otroštvu.

Pri odzivanju matere na otroka je izjemnega pomena tudi zaupanje matere v lastno občutenje in razumevanje materinske vloge. Predvsem zato, ker na mater (sploh tisto brez izkušenj) pritiskajo različni dejavniki iz okolja: odnos s partnerjem, tradicija, mediji, strokovnjaki, socialno okolje itd.

Dojenje in laktacija

Laktacija in dojenje sta različna, vendar povezana pojma. Laktacijo predstavljajo hormonske spremembe med nosečnostjo in po porodu, zaradi katerih pride do izločanja mleka, dojenje pa je akt, ko dojenček to mleko pije za svojo prehrano (Lavrič, Bergant - Dolar in Pajntar, 1979).

Za laktacijo in dojenje sta najpomembnejša prolaktinski in oksitocinski refleksi. Prolaktinski refleks, ki je relativno stabilen, omogoča, da se v dveh do treh urah dojka ponovno napolni z mlekom. Koncentracija prolaktina je odvisna od otrokovega sesanja. Oksitocinski refleks povzroči kontrahiranje mioepitelijskih celic, ki obdajajo žlezne alveole. Mleko se od tam iztisne v terminalne duktuse. Ob normalnem refleksu lahko dojenček popije 90 % mleka v približno sedmih minutah. Oksitocinski refleks je za razliko od prolaktinskega izrazito psihosomatski. Psihični dejavniki ga lahko sprožijo ali zmanjšajo, celo preprečijo (Lavrič, Rojšek, Rizner in Pajntar, 1985).

Hranjenje

Materinih prsi in otrokovih ust ne povezuje le akt dojenja, temveč tudi psihološka popkovina, ki teče skozi prizorišče konfliktov med egoističnimi tendencami in altruističnimi silami materinstva. Rezultat tega konflikta določa, ali je dojenje uspeh ali polom (Deutch, 1963). Poleg tega je dejanje hranjenja tudi prva interakcija med otrokovimi zahtevami in materino pripravljenostjo, da jih zadovolji – med jemanjem in dajanjem (Winnicott, 1991). Predvsem situacija hranjenja je tako tista, ki materi v prvih mesecih daje možnost usklajevanja svoje občutljivosti in intervencij z otrokovim ritmom in znaki. Z otrokovega vidika je v ospredju oralnost in s tem modaliteta *dobiti* in dano *sprejeti* (Erikson, 1983). V tem okviru otrok razvije potreben temelj za identificiranje z dajalcem (materjo) in navsezadnje postane dajajoča oseba.

Dojenje je barometer kvalitete navezanosti in simbioze (Praper, 1992). Bowlby (2000) piše, da je način hranjenja otroka lahko napoved razvoja vedenja navezanosti, ob tem pa opozarja, da se vedenje navezanosti razvije neodvisno od hrane same, vendar odvisno od stika, ki pri tem nastane. Otrok si namreč bolj kot urejeno hranjenje želi, da ga hrani nekdo, ki pri tem uživa. Ta užitek, ki običajno pride naravno, pa lahko zmotijo materine skrbi (Winnicott, 1991). Kot piše Deutch (1963), morata biti za obojestransko zadovoljstvo pri dojenju skladna materino psihološko in fiziološko dajanje.

Materina drža, ki je nasprotna materinskosti (*angl.* motherliness), je lahko kljub zavestnim željam ženske močna in se pokaže v bioloških funkcijah, za katere predpostavljamo, da jim dominira materinski instinkt (Deutch, 1963). Odklanjanje dojenja ali nezavedno vplivanje na hormonalni proces laktacije, ki sta lahko močnejša od materine želje po dojenju, imata v ozadju različne motive. Predvsem gre za globok strah ženske, da bo njen ego uničen, izgubljen v prid otroka (Deutch, 1963).

Če dojenje ne steče preko vzajemnosti, temveč preko nadziranja s pritiskom ali fantazijo, je to lahko izvor kasnejših motenj posameznikovega odnosa do sveta (ko dojenček odraste), predvsem do pomembnih drugih (Erikson, 1983, 1995). Seveda obstajajo načini ohranjanja vzajemnosti preko zadovoljevanja drugih receptorjev: pestovanja, smejanja, govorjenja, zibanja. Pri dojenju se ob samem hranjenju namreč ustvari okolje, v katerem ima otrok možnost občutiti kožo, toploto. Poleg vonja, okusa, ritma in dotika se gradi tudi govorica oči, s čemer se ustvarja potreben konstanten odnos v paru – diadi (Rojšek, 2000; Winnicott, 1991).

V primeru, da je otrok pri sesanju nespreten ali je mati negotova, se med dojenjem vznemirjenost in bojazen stopnjujeta. Prehod na stekleničko je lahko olajšanje za oba (Praper, 1992).

Dojenje in osebne lastnosti matere

Matere iz leta v leto dojijo dlje časa. V Sloveniji so avtorji raziskave iz leta 1977 (Lavrič, Kladnik, Bergant - Dolar in Pajntar, 1977) poročali, da je v drugem mesecu po porodu dojila še slaba polovica mater. Dve desetletji kasneje je S. Hoyer poročala (Hoyer, 1998), da v tretjem mesecu doji še 74,9 %, v šestem pa 45,8 % vseh mater.

Avtorji slovenskih študij so potrdili predpostavke, da osebnost matere pomembno vpliva na potek dojenja. Obenem je bilo ugotovljeno, da nevrotične osebne lastnosti matere ne vplivajo na vzpostavljanje laktacije, temveč na vzdrževanje dojenja. Ugotovili so, da imajo matere, ki so dojile krajši čas, močnejše izražene nevrotične tendence v primerjavi z materami, ki so polno dojile vsaj 40 dni, in tistimi, ki so v celoti dojile vsaj 60 dni (Pajntar, Lavrič, Rojšek, Kladnik in Bergant - Dolar, 1977). Podobno so ugotovili tudi v naslednji študiji: matere, ki so polno dojile manj kot 50 dni oz. so v celoti dojile manj kot 70 dni, so pokazale večjo nevrotično nastrojenost (Lavrič, Kladnik idr., 1977; Lavrič, Rojšek idr., 1985).

Namen naše raziskave

Dojenje je eden izmed pomembnih indikatorjev odnosa med materjo in otrokom. Ker pa mati vanj vstopa s kompleksnejšo vlogo, označeno tudi z lastnimi preteklimi izkušnjami, so bile prav te osrednje zanimanje raziskave: ali obstaja povezava med posameznimi lastnostmi objektnih odnosov pri materah in trajanjem dojenja.

Dojenje je del splošnejšega okvira materinstva, zato sem želela preveriti tudi razvoj doživljanja sebe kot matere, in sicer od nosečnosti do otrokovega šestega meseca. Obenem so me zanimale morebitne povezave med opisanim doživljanjem mater, njihovimi lastnostmi v objektnih odnosih in trajanjem dojenja.

Cilj raziskave je bil osvetliti del zapletenega ozadja dojenja z vidika matere, kar bi skupaj z drugimi znanji s tega področja doprineslo k razumevanju mater s težavami pri dojenju.

Metoda

Udeleženske

Udeleženske raziskave so bile matere prvorodnice, vključene v študijo v času visoke nosečnosti. Z upoštevanjem dejstva, da so ženske pričakovale prvega otroka, sem nadzorovala dejavnik vpliva preteklih izkušenj na materinstvo in dojenje. Nosečnice sem k raziskavi povabila na predavanjih Šole za starše. Tako je bil vzorec delno selekcioniran že na začetku, saj pri tem niso bile nadzorovane lastnosti žensk, ki so sodelovanje odklonile. V končni vzorec je bilo vključenih 82 mater. Osip je bil 25,5 %, pri čemer lastnosti in razlogi udeleženk, ki so sodelovanje prekinile, niso bili nadzorovani.

Udeleženske so bile ob porodu stare povprečno 28,3 leta ($SD = 3,83$). Večina nosečnic je bila v partnerskem razmerju (96,3 %), ki je v povprečju trajalo 6,4 leta.

Pripomočki

Doživljanje sebe kot matere. Izvirna verzija »Doživljanje lastne matere« (Bogataj, 2002) je sestavljena iz 37 pridevnikov: 19 jih označuje libidni (na primer *tolažeča, razumevajoča, zrela*), 18 pa agresivni input (na primer *nestrpna, kritična, zahtevna*). Oseba pridevnik oceni na 5-stopenjski lestvici, na kateri 1 pomeni »popolnoma ne drži«, 5 pa »popolnoma drži«. Z oblikovanjem lestvice je T. Bogataj želela dobiti doživljajski nivo odnosa z materjo, ker je emocionalna izmenjava kliničnega pomena v zgodnjih in kasnejših pomembnih odnosih. Lestvico sem prilagodila v navodilu; v času nosečnosti so se udeleženske na lestvici ocenjevale kot *bodoče* matere, v šestem mesecu po porodu pa kot matere *v tem trenutku*.

Test objektivnih odnosov (TOO; Žvelc, 2000) sestavlja 95 postavk. Vsako od njih oseba oceni na 5-stopenjski lestvici, na kateri 1 pomeni »popolnoma ne drži«, 5 pa »popolnoma drži«. S testom izmerimo izraženost šestih dimenzij objektivnih odnosov. *Simbiotično zlivanje* (SZ) kaže slabo diferenciacijo med seboj in drugimi ljudmi, zlivanje in občutenje enosti z drugimi, izgubljanje sebe v odnosih z drugimi ali pa želje in hrepenenja po vzpostavitvi simbiotičnih odnosov. *Separacijska anksioznost* (SA) opisuje posameznike, ki težko tolerirajo katerokoli separacijo od oseb, ki so zanje pomembne, ter se bojijo, da bi bili zapuščeni. Dimenzija *Narcisizem* (N) opisuje grandiozno in onipotentno doživljanje sebe. *Egocentrizem* (E) opisuje posameznike, ki druge ljudi doživljajo kot sredstvo za zadovoljitev svojih potreb. Značilni so manipulativni in izkoriščevalski odnosi, v katerih se sami niso pripravljani prilagajati. Niso sposobni empatije in vzpostavitve vzajemnega odnosa z drugimi, ki bi temeljil na recipročnosti. Dimenzija *Strah pred požrtjem* (SP) se nanaša na posameznike, ki jih je strah, da bi v odnosih z ljudmi izgubili svojo identiteto, samostojnost ali svobodo. Zato se bojijo intimnih odnosov, hočejo biti neodvisni in samostojni ter uporabljajo kontraodvisno vedenje. Za *Socialno izolacijo* (SI) pa je značilno, da se oseba izogiba

in ima pomanjkljive stike z drugimi ljudmi ter se zapira v svoj svet. Tipična je odtujenost, pomanjkanje intimnih odnosov, nezaupljivost do drugih in samozadostnost. *Indeks veljavnosti (VE)* sestavljajo postavke, ki zaznajo »slepo odgovarjanje« ali odgovarjanje v smislu socialne zaželenosti. Na ta sum nakazuje vrednost, ki je večja od 15. Konsistentnosti posameznih lestvic (Cronbachove alfe) se gibljejo med 0,80 in 0,89.

Postopek

Prve sklope vprašalnikov sem razdelila v času predavanj Šole za starše v Zdravstvenem domu v Kopru in na Ginekološki kliniki v Ljubljani med oktobrom 2004 in februarjem 2005.

V prispevku predstavljam del obsežnejše raziskave, v kateri so udeleženke podatke (tudi o poteku dojenja) posredovale na vsaka dva meseca. Podatke, relevantne za pričujoči prispevek, pa so posredovale dvakrat: v času nosečnosti so izpolnile Test objektnih odnosov (Žvelc, 2000) in Doživljanje sebe kot bodoče matere (prirejeno po Bogataj, 2002); v šestem mesecu otrokove starosti so ponovno izpolnile lestvico Doživljanje sebe kot matere. Reševanje ni bilo časovno omejeno. Celotno zbiranje podatkov je trajalo do novembra 2005.

Rezultati

Matere, ki so sodelovale do otrokovega šestega meseca, sem po prejemu vseh vprašalnikov razdelila glede na trajanje dojenja. Ključ porazdelitve, razviden tudi iz tabele 1, sem določila glede na otrokove razvojne značilnosti in s tem glede na značilnosti odnosa mati–otrok. V prvem tednu so pomembna prva doživljanja otroka in prve izkušnje dojenja. V drugem mesecu otrok vzpostavi aktivnejši stik z materjo: pojavi se prvi nasmeh, otrokov pogled je bolj usmerjen – otrok je sposoben dlje časa zreti v materine oči. V četrtem mesecu se otrok prebija v fazo diferenciacije, vse bolj se usmerja in zanima tudi za okolico ter različne stvari, med drugim tudi za različne okuse hrane in pijače. V šestem mesecu je diferenciacija že v polnem teku. Materino

Tabela 1. *Grupiranje udeleženk glede na dolžino dojenja.*

	Dojenje prekinjeno ...	N	%
Skupina 1	v 1. tednu (ali ni bilo vzpostavljeno)	4	4,9
Skupina 2	med 1. tednom in 2. mesecem	6	7,3
Skupina 3	med 2. in 4. mesecem	7	8,5
Skupina 4	med 4. in 6. mesecem	5	6,1
Skupina 5	ob 6. mesecu še dojijo	60	73,2
Skupaj		82	100,0

mleko in odnos ob dojenju sta še vedno velikega pomena, nič manj pa niso za otroka privlačni drugi okusi in drugačna vrsta hrane. Okoli šestega meseca običajno zrastejo prvi zobje, ob tem pa tudi otrokova želja in potreba po grizenju in zadržanju. Pri delitvi mater v skupine frekvenca dnevnega dojenja ni bila predmet diferenciacije.

Doživljanje sebe kot matere

Udeleženske so ocenile ustreznost 37 pridevnikov, zato sem s faktorško analizo želela ugotoviti, ali je doživljanje sebe kot matere mogoče opisati z manj dimenzijami. Ob tem me je zanimalo tudi, kako se doživljanje materinstva povezuje s trajanjem dojenja in kako se spreminja v času od nosečnosti (N) do šestih mesecev po porodu (6 m).

Kot bodoča mati

Analiza glavnih komponent (uporabljena je bila Varimax rotacija s Kaiserjevo normalizacijo) je dala tri faktorje z dobro zanesljivostjo, ki skupaj pojasnjujejo skoraj 39 % variance (tabela 2). Kot kriterij je bil uporabljen Cattellov test drobirja.

Prvi faktor, poimenovan *empatična mati*, mater opisuje kot skrbno, radodarno, spodbujajočo, zaščitniško, pripravljeno za dogovor, obzirno, ljubečo, tolažečo, preprosto, pripravljeno pomagati, dobro, zadovoljno, razumevajočo, sočutno, usmerjajočo in nežno. *Distancirana mati* (drugi faktor) je omejujoča, hladna, zahtevna, kritična, stroga, nestrpna, nadzorujoča, histerična, nebogljenja, uporniška in ukazovalna. Pri tretjem faktorju so se pri pridevnikih *neodgovorna*, *negotova vase*, *šibka* in *nepredvidljiva* pokazale negativne vrednosti, zato sem jih zaradi razumljivejše interpretacije obrnila v nasprotje: *odgovorna*, *gotova vase*, *močna* in *predvidljiva*. Tretji faktor, poimenovan

Tabela 2. Lastnosti faktorjev doživljanja sebe kot matere v času nosečnosti.

Faktor	Število postavk	% pojasnjene variance	Kumulativni %	Cronbachov alfa
1	16	16,03	16,03	0,83
2	11	11,57	27,60	0,77
3	10	11,07	38,67	0,75

Tabela 3. Lastnosti faktorjev doživljanja sebe kot matere v otrokovem šestem mesecu.

Faktor	Število postavk	% pojasnjene variance	Kumulativni %	Cronbachov alfa
1	13	17,29	17,29	0,89
2	11	14,71	32,00	0,85
3	7	9,44	41,44	0,68
4	6	7,93	49,37	0,68

Tabela 4. Rotirana komponentna matrika.

Postavka	V nosečnosti – kot bodoča mati			Ob šestem mesecu – kot mati v tem trenutku			
	Faktor			Faktor			
	1	2	3	1	2	3	4
pripravljena pomagati	,77	,05	,07	,86	,02	-,00	-,12
ljubeča	,74	,08	-,07	,80	,16	-,10	-,02
sočutna	,70	-,09	,32	,63	,23	-,01	-,09
razumevajoča	,70	-,12	,21	,69	,18	-,00	-,20
tolažeča	,65	-,09	-,06	,60	-,02	,03	,08
nežna	,62	-,18	,25	,72	,14	-,08	-,23
dobra	,58	-,12	,34	,66	,29	,17	-,05
radodarna	,56	-,15	,17	,78	-,00	,01	-,08
skrbna	,56	,18	,27	,49	,37	,02	,20
pripravljena za dogovor	,55	-,03	,20	-,04	-,33	-,30	-,45
obzirna	,52	,02	,16	,59	,22	-,22	,02
usmerjajoča	,52	,29	,00	,10	,27	,73	,07
spodbujajoča	,44	-,24	,27	,48	,32	,39	-,06
zaščitniška	,41	,34	-,16	,14	,08	,56	-,08
preprosta	,29	-,09	-,19	-,36	,14	-,26	-,62
zadovoljna	,21	-,04	,03	-,02	,55	,16	-,49
nadzorujoča	,11	,74	,09	-,13	,13	,54	,13
stroga	,08	,70	,20	-,07	-,15	,58	,00
zahtevna	-,14	,63	,28	-,28	-,21	,48	,53
ukazovalna	-,14	,60	-,10	-,53	,12	-,48	-,34
histerična	-,29	,54	-,24	,17	-,52	-,22	-,25
omejujoča	,06	,53	-,19	,03	-,11	,53	,16
nestrpna	-,20	,51	-,39	-,58	,38	-,21	-,06
kritična	,12	,47	,24	-,25	,19	,33	,60
nebogljena	-,10	,44	-,41	-,19	-,33	,12	,50
hladna	-,16	,36	-,20	-,21	-,33	,38	-,12
uporniška	-,08	,29	,09	,15	-,04	,09	,64
zapeljiva	,10	,24	,66	,14	,72	,16	,00
urejena	,30	-,04	,65	,30	,68	,20	,10
ženstvena	,30	,11	,57	,24	,67	,26	-,18
neodgovorna	,02	,01	-,56	,11	-,74	-,15	,21
zrela	,26	-,04	,54	,14	,32	,46	-,24
ustvarjalna	,35	-,28	,52	,17	,64	,04	-,07
negotova vase	-,12	-,43	-,48	,12	-,60	,04	-,12
šibka	-,02	-,43	-,45	,06	-,48	-,16	-,44
zanesljiva	,27	,19	,44	,29	,53	,13	-,07
nepredvidljiva	-,02	-,28	-,33	-,05	-,53	-,27	-,14

Opombe: Poudarjene vrednosti označujejo, kateremu faktorju je pridevnik pripisan.

ženstvena mati, tako opisujejo pridevniki: močna, urejena, gotova vase, odgovorna, zapeljiva, ustvarjalna, ženstvena, predvidljiva, zrela in zanesljiva. Nasičenost posameznih faktorjev je prikazana v tabeli 4.

Kot mati šestmesečnega otroka

Analizo glavnih komponent (uporabljena je bila rotacija Varimax s Kaiserjevo normalizacijo, kot kriterij določanja števila faktorjev pa Cattellov test drobirja) je dala štiri faktorje z dobro zanesljivostjo (tabela 3).

Prvi faktor sem ponovno poimenovala *empatična mati*, ki je skrbna, radodarna, ljubeča, obzirna, spodbujajoča, tolažeča, sočutna, nežna, pripravljena pomagati, dobra, razumevajoča. Dva pridevnika sem zaradi negativne vrednosti obrnila v nasprotji: ukazovalna v neukazovalna ter nestrpna v strpna. Sledi drugi faktor – *ženstvena mati*, opisana kot zanesljiva, urejena, ženstvena, zadovoljna, zapeljiva in ustvarjalna. Opisujejo jo tudi naslednji obrnjeni pridevniki: gotova vase, močna, predvidljiva, nehisterična in odgovorna. Pridevniki tretjega faktorja, poimenovanega *zaščitniška mati*, so: omejujoča, zrela, zaščitniška, usmerjajoča, nadzorujoča, hladna, in stroga. Faktor *kontraodvisne matere*, četrti faktor, pa mater opisuje kot zahtevno, kritično, uporniško, nebogljeno in kot (obrnjena pridevnika) nepripravljeno za dogovor ter zapleteno. Nasičenost posameznih faktorjev je prikazana v tabeli 4.

Da bi dobljene faktorje bolje razumela, sem preverila njihove medsebojne korelacije (tabela 5). Z izračunanimi korelacijami med faktorji, pridobljenimi v času nosečnosti (N), in tistimi, pridobljenimi v otrokovem šestem mesecu (6 m), sem bolje razjasnila tudi razvoj doživljanja sebe kot matere v tem obdobju. V času nosečnosti se *ženstvena mati* pozitivno povezuje z *empatično*, negativno pa z *distancirano materjo*. V otrokovem šestem mesecu se *ženstvena mati* prav tako pozitivno povezuje z *empatično*, *kontraodvisna* pa je negativno povezana z *empatično* in *ženstveno materjo*. Med faktorji iz obdobja nosečnosti in faktorji šest mesecev po porodu so

Tabela 5. Pearsonovi koeficienti korelacije med posameznimi faktorji v nosečnosti (N) in v otrokovem šestem mesecu (6 m).

	Empatična (N)	Distancirana (N)	Ženstvena (N)	Empatična (6 m)	Ženstvena (6 m)	Zaščitniška (6 m)
Distancirana (N)	-,11					
Ženstvena (N)	,38**	-,34**				
Empatična (6 m)	,35**	-,49**	,40**			
Ženstvena (6 m)	,04	-,21	,54**	,45**		
Zaščitniška (6 m)	,09	,41**	-,01	-,06	,10	
Kontraodvisna (6 m)	-,12	,32**	-,07	-,43**	-,32**	,11

** $p < 0,01$.

Tabela 6. Pearsonov koeficient korelacije med posameznimi lestvicami TOO in faktorji doživljanja sebe kot matere v nosečnosti (N) in šest mesecev po porodu (6 m).

	SZ	SA	N	E	SP	SI
Empatična (N)	,02	,00	-,08	-,32**	-,22	-,23*
Distancirana (N)	,21	,12	,03	,24*	,07	,17
Ženstvena (N)	-,21	-,33**	,30**	-,38**	-,21	-,23*
Empatična (6 m)	-,23	-,14	-,19	-,53**	-,26*	-,27*
Ženstvena (6 m)	-,17	-,22	,10	-,19	-,28*	-,24*
Zaščitniška (6 m)	,39**	,31*	-,02	,20	,21	,10
Kontraodvisna (6 m)	,07	,13	,01	,15	,16	,24*

Opombe: SZ predstavlja simbiotično zlivanje, SA separacijsko anksioznost, N narcisizem, E egocentrizem, SP strah pred požrtjem in SI socialno izolacijo.

* $p < 0,05$; ** $p < 0,01$.

pozitivne korelacije med obema faktorjema *empatične matere* (N in 6 m), med *distancirano materjo* in *zaščitniško* ter *kontraodvisno materjo*, med *ženstveno materjo* (N) in *empatično* (6 m) ter *ženstveno materjo* (6 m). Negativna povezava se je pokazala med *distancirano* (N) in *empatično materjo* (6 m).

Da bi preverila zunanjo veljavnost dobljenih faktorjev, sem izračunala še povezave faktorjev doživljanja sebe kot matere s posameznimi lestvicami TOO. Dobljene statistično pomembne korelacije (tabela 6) so nizke, vendar kljub temu veliko povedo. Pozitivno korelirajo: *distancirana mati* z *egocentrizmom*, *ženstvena mati* (N) z *narcisizmom*, *zaščitniška mati* s *simbiotičnim zlivanjem* in *separacijsko anksioznostjo* ter *kontraodvisna mati* s *socialno izolacijo*. Negativno pa so povezani: *empatična mati* (N) z *egocentrizmom* in *socialno izolacijo*, *ženstvena mati* (N) s *separacijsko anksioznostjo*, *egocentrizmom* in *socialno izolacijo*, *empatična mati* (6 m) z *egocentrizmom*, *strahom pred požrtjem* in *socialno izolacijo* ter *ženstvena mati* (6 m) s *strahom pred požrtjem* in *socialno izolacijo*.

Pomembna razlika med skupinami mater, ki so v različnih obdobjih prenehale dojeti, se je pokazala le pri tretjem faktorju, faktorju *zaščitniške matere* (Kruskal Wallisov $H = 10,35$, $p = 0,04$). Splošni podatki so zapisani v tabeli 7.

Dojenje in test objektnih odnosov

V tabeli 8 so prikazani rezultati vsake skupine mater na posamezni dimenziji TOO. Skupina 4 na večini dimenzij Testa objektnih odnosov dosega najvišje rezultate: na *simbiotičnem zlivanju*, *separacijski anksioznosti*, *narcizmu*, *strahu pred*

Tabela 7. Skori skupin na tretjem faktorju (protektivnost) ob šestem mesecu otrokove starosti.

	<i>M</i>	<i>SD</i>	min	max
Skupina 1	3,50	0,89	2,43	4,43
Skupina 2	3,61	0,38	3,29	4,14
Skupina 3	3,54	0,32	3,14	3,86
Skupina 4	3,83	0,19	3,71	4,14
Skupina 5	3,21	0,53	1,86	4,43
Skupaj	3,32	0,54	1,86	4,43

Opombe: Variances različnih skupin so bile nehomogene, Levenov $F(4, 62) = 2,98$, $p = 0,03$.

Tabela 8. Dosežki posamezne skupine na dimenzijah TOO.

		Skupina 1	Skupina 2	Skupina 3	Skupina 4	Skupina 5
SZ	<i>M</i>	35,50	40,00	37,83	42,00	38,70
	<i>SD</i>	4,20	10,89	4,49	5,24	7,56
	min	31	27	32	35	24
	max	41	49	43	47	61
SA	<i>M</i>	33,25	35,75	32,36	41,00	37,32
	<i>SD</i>	4,35	9,74	7,26	5,70	8,47
	min	27	25	25	32	18
	max	37	48	41	46	56
N	<i>M</i>	22,25	30,75	30,67	37,20	34,72
	<i>SD</i>	4,42	4,11	7,55	6,14	7,94
	min	18	27	23	28	21
	max	27	36	43	44	54
E	<i>M</i>	24,25	29,50	31,83	31,40	32,44
	<i>SD</i>	5,38	6,61	5,23	9,24	8,94
	min	18	25	27	16	16
	max	31	39	40	39	55
SP	<i>M</i>	21,00	23,25	27,38	31,00	25,16
	<i>SD</i>	4,32	0,96	3,33	6,82	5,53
	min	17	22	23	23	16
	max	27	24	32	38	39
SI	<i>M</i>	18,00	20,92	22,33	23,80	22,78
	<i>SD</i>	2,58	6,73	4,68	7,40	6,02
	min	15	17	16	15	14
	max	21	31	29	32	46

Opombe: Glej opombe k tabeli 6.

požrtjem in socialni izolaciji. Na podlestvici *egocentrizma* najvišji rezultat dosežejo matere iz skupine 5. Najnižje rezultate na dimenzijah *simbiotično zlivanje*, *narcisizem*,

egocentrizem, strah pred požrtjem in socialna izolacija so pokazale matere iz skupine 1, le na dimenziji *separacijska anksioznost* so imele najnižji rezultat matere skupine 3.

Analiza variance je pokazala, da se skupine različno dolgo doječih mater na TOO razlikujejo le na lestvici *narcisizma*, $F(4, 77) = 3,20, p = 0,02$. Scheffejev *post hoc* test je pokazal statistično pomembnost razlike med skupinama 1 in 5 (razlika povprečij = $-12,47, p = 0,04$).

Razprava

Doživljanje sebe kot matere

Kljub temu, da so ženske vprašalnik izpolnjevale še kot nosečnice, lahko govorimo o njihovem doživljanju materinstva: ne samo zato, ker se ženska s tem (nezavedno) ukvarja od trenutka, ko izve za svojo nosečnost, temveč tudi zato, ker ima sama predstava o materinstvu močan vpliv na njegov potek.

S faktorško analizo sem želela ugotoviti, ali je mogoče doživljanje sebe kot (bodoče) matere opisati le z nekaj dejavniki in kako se, če se, ti spremenijo v času od visoke nosečnosti do otrokovega šestega meseca. Doživljanje materinstva, gotovost matere, vzpostavljanje intenzivnega odnosa z dojenčkom skupaj z dojenjem tvorijo del slike materinstva. Tako je bila predmet raziskovanja tudi morebitna povezava med doživljanjem sebe kot matere in trajanjem dojenja.

Kot bodoča mati

Empatično mater opisujejo lastnosti, ki ji omogočajo, da se preko simbiotičnega zlivanja identificira z otrokom in ga na ta način »razume«. Tako uglasena lahko zadovolji njegovim potrebam in željam. Označila bi jo kot libidno, po Kleinovi kot dobro dojkjo. Z *empatičnostjo* se negativno povezuje dimenziji *socialne izolacije* in *egocentrizma* (TOO). Visoka izraženost teh dveh dimenzij je značilna za osebe brez intimnih, vzajemnih odnosov; raje se jim izogibajo ali pa so do drugih manipulativne in zahtevne. Negativna povezava še dodatno potrjuje razumevanje faktorja.

Drugi najpomembnejši faktor v času nosečnosti je *distanciranost*. Takšna mati otroku postavlja okvire: kako, do kod in kam. Določena mera distanciranosti materi omogoča, da se v empatičnem odnosu ne izgubi in identitetno ne zmede, da gladko prehaja med različnimi življenjskimi vlogami. Po drugi strani pa tovrstno vedenje spodbuja tudi otrokovo diferenciacijo. Omogoča mu postopno ločevanje od matere in s tem njegovo individualizacijo in razvoj intrapsihične avtonomije. Pozitivna povezava tega faktorja z *egocentričnostjo* na TOO dodatno potrjuje funkcijo distanciranosti. Visoke vrednosti te dimenzije namreč pomenijo nesposobnost empatije in vzajemnih, recipročnih odnosov z drugimi.

Del pridevnikov, ki opisujejo *ženstveno mater*, se veže na njeno materinsko vlogo: je predvidljiva, zanesljiva, odgovorna. Potem pa so tu še lastnosti, ki so vezane nanjo kot na žensko: je zapeljiva, ženstvena, v tem kontekstu urejena, zrela. Ta del opisa – za razliko od ostalih, ki izhajajo iz razvoja po liniji separacije in individualizacije – se bolj nanaša na psihoseksualni razvoj; lahko bi rekla, da gre za *ojdipsko mater*. Ob tem *gotovost, zrelost, zanesljivost* in *moč* nakazujejo podobo popolne ženske, ki predstavlja ekshibicionistično narcisistično sliko. Pozitivna povezava faktorja z dimenzijo *narcisizma* to potrjuje. Faktor ženstvenosti je pomembno negativno vezan s *separacijsko anksioznostjo, egocentrizmom* in *socialno izolacijo*. Kaže torej, da ženstvenost materinskosti ne izključuje, saj je ženstvenost vezana na narcisizem, ki pa kljub vsemu omogoča intimne odnose (negativna povezava z egocentrizmom in socialno izolacijo) brez izgube občutka *sebe* (negativna povezava s separacijsko anksioznostjo). Dodatno to podpre pozitivna korelacija *empatične* in *ženstvene* matere. Korelacija je nizka, zato sklepam, da se prekrivata ravno v delu, ki je značilen za simbiozo; predvidljivost, zanesljivost in odgovornost kot atributi ženstvenosti dajejo možnost za nemoteno prejetje nežnosti, ljubezni, tolažbe, ki so atributi empatičnosti. Povezavo med vlogama, v tem primeru med vlogo ženske in vlogo matere, kažejo tiste ženske, ki med njima gladko prehajajo oziroma ju imajo integrirani. S tem je skladna tudi negativna povezava med *ženstveno* in *distancirano* materjo.

Kot mati šestmesečnega otroka

Empatičnost pojasnjuje največ variance doživljanja mater tudi šest mesecev po porodu. Faktor je še vedno negativno povezan s *socialno izolacijo* in *egocentrizmom*. Bistvo te povezave lahko povzamem z besedami, da imajo empatične matere kapaciteto za intimne odnose. Dodatno pa se kot statistično pomembna korelacija pokaže negativna povezava s *strahom pred požrtjem*, zaradi česar je mogoče reči, da tesen, intenziven odnos z otrokom mater ne ogroža. Enako velja za drugi dobljeni faktor *ženstvene matere* – tudi ta je negativno povezan s *strahom pred požrtjem* in *socialno izolacijo*.

Tretji faktor je soroden *distanciranosti* iz časa nosečnosti. Vendar dodatni pridevniki mater opisujejo s poudarkom na protektivnosti. Kot *zaščitniško* pridevniki mater še vedno opisujejo kot omejujočo in strogo, a ob tem tudi kot usmerjajočo, zaščitniško. Da gre za elemente protektivnosti, dodatno potrjuje pomembna povezanost faktorja s podlestvicama *simbiotično zlivanje* in *separacijska anksioznost*. Ta povezanost, ki v odnosu s šestmesečnim otrokom običajno ni več tako intenzivna, kaže tudi, da *zaščitniška mati* izhaja predvsem iz svojih lastnih simbiotičnih potreb.

Iz ocenjenih pridevnikov v šestem mesecu sem s faktorsko analizo dobila še faktor *kontraodvisne matere*. Opisi namreč kažejo, da si taka mati želi ven iz simbiotičnega odnosa, v katerem se morebiti lahko izgubi – vendar še ne ve natančno, kam. O tem priča tudi povezava s *socialno izolacijo*, značilno za osebe, ki bežijo iz intimnih odnosov.

Tudi ob šestem mesecu so opisi *empatične* in *ženstvene* matere zmerno pozitivno povezani, kar ponovno nakazuje integriranost obeh vlog. Ženska torej lahko v eni osebi združuje materinske lastnosti, ko je sočutna, tolažeča, dobra, skrbna ipd., ter ženstvene lastnosti, ko je močna, zapeljiva, urejena, zadovoljna ipd. Negativno sta povezana faktorja *empatične* in *kontraodvisne* matere. Mati, ki z zlivanjem in regresijo za otroka poskrbi v skladu z njegovimi potrebami in ve, da mu mora biti zaradi njegovih razvojnih potreb na razpolago, bo zagotovo imela nižje izražene tiste lastnosti, ki kažejo na željo po neodvisnosti (*kontraodvisna mati*). Skupno presečišče med njima je simbiotičnost in zlivanje, ki ga *empatična* mati sprejema, *kontraodvisna* pa se mu upira. Posledično sta tako negativno povezana tudi faktorja *ženstvene* in *kontraodvisne* matere. Močna, gotova in zrela mati/ženska je v svojih mejah in identiteti jasnejša, kontraodvisna pozicija je razvojno že za njo.

Razvoj doživljanja sebe kot matere

Najpomembnejši faktor, izražen v nosečnosti in šest mesecev po porodu, je pričakovano *empatičnost*, ki močno označuje simbiotični odnos med otrokom in materjo. Povezavo med obema faktorja kaže tudi medsebojna pozitivna korelacija. V nosečnosti je simbioza predvsem fizična, po porodu pa ostane psihološka. V šestem mesecu je še vedno aktualna, čeprav se takrat otrokova pot preko separacije in individualizacije k samostojnosti že začinja. Slednja botruje tudi dejstvu, da *ženstvenost* preide v ospredje (v šestem mesecu pojasnjuje največ variance takoj za prvim faktorjem, v nosečnosti pa je na tretjem mestu), saj je odnos z otrokom lahko že za odtenek ohlapnejši.

Faktorja *distanciranosti* po šestmesečnem obdobju intenzivnega tesnega odnosa z otrokom s podobnimi pridevniki ni več. Ko prične dvojna enost simbioze med otrokovim četrtim in šestim mesecem razpadati, se lahko pri materi izrazi *protektivnost*, ki kaže na njen strah pred separacijo, in/ali *kontraodvisnost*, ki sporoča željo po diferenciaciji in ločitvi. Z obema omenjenima faktorjema je *distanciranost* tudi pozitivno povezana.

Doživljanje sebe kot matere in trajanje dojenja

Med materami, ki različno dolgo dojijo, so se v otrokovem šestem mesecu starosti pokazale razlike v *protektivnosti*. Najmanj so bile zaščitniške matere iz skupine 5, ki so v šestem mesecu še dojile, najbolj pa matere skupine 4, ki so z dojenjem prekinile med četrtim in šestim mesecem. Ostale skupine so si v povprečju izražene *protektivnosti* precej podobne.

Skupina 4 ima poleg najvišje *protektivnosti* najvišje izražene tudi *separacijsko anksioznost*, *simbiotično zlivanje* in *strah pred požrtjem*. Možno je torej, da zaradi slednjega in zaradi otrokovih prvih znakov diferenciacije pride do prekinitve dojenja,

potreba po tesnem odnosu pa se izrazi prav skozi *protektivnost*. V tem kontekstu kažejo matere skupine 5 večjo kapaciteto vzdrževanja simbiotičnega odnosa, ki pa zaradi uglašenosti z otrokom diferenciacije ne ovira.

Dojenje in test objektivnih odnosov

Pomembna razlika se je pokazala med skupino mater, ki so dojile največ teden dni ali sploh ne, ter skupino, ki je v šestem mesecu še vedno dojila. Razlikovali sta se na lestvici *narcisizma*, ki je bil močnejše izražen pri materah, ki so dojile najdlje. Sprva to morda deluje paradoksalno, saj je za narcisistično osebo značilno vse drugo kot empatija, intimni odnosi in podobno. Pomembno je torej razumeti, za kakšne vrste narcisizem gre. Otrok materi da dodatno dimenzijo, katero lahko ponosno razstavlja (Brazelton in Cramer, 1991). Mati lahko v otroku vidi ponovitev ali zrcaljenje sebe kot popolne, idealne, omnipotentne. Zato vlaga v to podobo – in posledično v odnos, ki ji to nudi.

S simbiotičnim zlivanjem je skladno narcisistično razumevanje drugega kot svojega podaljška – tako s strani matere kot otroka. Za slednjega je narcisizem v začetku normalen in za premagovanje tesnob tudi potreben (Praper, 1999). Z zrcaljenjem se razvija in ohranja zdrava self podoba. Oba se učita o sebi, saj zrcaljenje tudi ženski daje pomembno povratno informacijo o njej kot materi. Meje zdravega narcisizma pa so lahko presežene, če si mati želi popolnoma odzivnega otroka, ki uteleša njen idealni self in ki ji bo dal vedeti, kako uspešna je (Brazelton in Cramer, 1991).

Ker je dojenje eden od kazalcev kvalitete objektivnega odnosa in skupina 5 v primerjavi z vsemi ostalimi skupinami doji najdlje, je visok narcisizem, ki se tiče diade (in ne matere same), razumljiv in logičen.

Za konec

Zapisane interpretacije dobljenih rezultatov so omejene predvsem z dveh vidikov. Prvi se tiče majhnega numerusa udeleženk, ki je po delitvi v skupine tudi nesorazmeren, drugi pa razumevanje omejuje na otrokovih prvih šest mesecev. Nadaljnje spremljanje dojenja do prvega leta starosti bi najverjetneje zadnjo skupino razbilo na več manjših, pokazale pa bi se tudi značilnosti prekinitve dojenja, izstopanja iz simbioze itd. Opozoriti bi želela še na to, da je bila raziskava osredotočena na dojenje z vidika matere, kar pa pomembnosti ostalih dejavnikov (otroka, partnerja, socialnega okolja itd.) ne zmanjšuje.

Dobljeni empirični podatki govorijo o tem, da spodbujanje dojenja, sicer potrebno in koristno, ne more biti vedno plodno, saj njegovo ozadje ni enoznačno. Pomembno se je zavedati, da je ugodne pogoje za otrokov razvoj mogoče zagotoviti tudi na drugih področjih odnosa z materjo – ne le na nivoju telesnega in psihičnega stika ob dojenju.

Literatura

- Bowlby, J. (2000). *Attachment and loss. Vol. I: Attachment*. New York: Basic books.
- Bogataj, T. (2002). *Objektno relacijske karakteristike žensk, ki so se odločile nosečnost prekiniti [Object-relational characteristics of women who decided to terminate pregnancy]*. Neobjavljeno diplomsko delo, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana [Unpublished B. Sc. thesis, Department of Psychology, Faculty of Arts, University of Ljubljana, Ljubljana, Slovenia].
- Blatt, S. J. (2004). Assessment of object representation. V S. J. Blatt, *Experiences of depression: Theoretical, clinical, and research perspectives* (str. 125–148) [Elektronska verzija]. Washington DC: American Psychological Association.
- Brazelton, T. B. in Cramer, B. G. (1991). *The earliest relationship. Parents, infants and the drama of early attachment*. London: Karnac Books.
- Crowell, J. A. in Feldman, S. S. (1991). Mothers' working models of attachment relationships and mother and child behavior during separation and reunion. *Developmental psychology*, 27 (4), 597–605.
- Deutch, H. (1963). *The psychology of women. A psychoanalytical interpretation. Vol II: Motherhood*. New York: Grune and Stratton.
- Erikson, E. H. (1983). *Identity: youth and crisis*. London: Faber and Faber.
- Erikson, E.H. (1995). *Childhood and society*. London: Vintage.
- Hoyer, S. (1998). *Stališča in vrednostni sistem mater kot dejavnik uspešnega dojenja [Mothers' attitudes and values as factors of successful breastfeeding]*. Neobjavljena doktorska disertacija, Oddelek za psihologijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana [Unpublished doctoral dissertation, Department of Psychology, Faculty of Arts, University of Ljubljana, Ljubljana, Slovenia].
- Kapor-Stanulović, N. (1985). *Psihologija roditeljstva [Psychology of Parenting]*. Beograd: Nolit.
- Klein, M. (1997a). Zavist in hvaležnost [Envy and Gratitude]. V B. Lešnik (ur.), *Zavist in hvaležnost [Envy and Gratitude]* (str. 477–554). Ljubljana: Studia humanitatis.
- Klein, M. (1997b). Nekateri teoretski sklepi o čustvenem življenju otroka [Some theoretical conclusions about infant emotional life]. V B. Lešnik (ur.), *Zavist in hvaležnost [Envy and Gratitude]* (str. 433–476). Ljubljana: Studia humanitatis.
- Lavrič, M., Bergant - Dolar, J. in Pajntar, M. (1979). Laktacija in dojenje [Lactation and breastfeeding]. V V. Brumovec, M. Žerovnik - Turk in N. Baldani (ur.), *Zdravstveno varstvo v perinatalni dobi*, 4. zvezek [Health protection in the perinatal period] (str. 12–24). Ljubljana: Služba za zdravstveno varstvo žena in otrok.
- Lavrič, M., Kladnik, S., Bergant - Dolar, J. in Pajntar, M. (1977). Trajanje laktacije glede na hormonski status matere in biokemično sestavo mleka v zgodnjem puerperiju (Lactation duration in relation to the mother hormonal status and the biochemical structure of milk in the early puerperium). *Zdravstveni vestnik*, 46, 633–635.
- Lavrič, M., Rojšek, J., Rizner, T. in Pajntar, M. (1985). Dojenje in osebnostne lastnosti mater [Breastfeeding and mother personality traits]. *Zdravstveni vestnik*, 3, 99–102.
- Mahler, M., Pine, F. in Bergman, A. (1985). *The psychological birth of the human infant*. London: Karnac Books.

- Matjan, P. (1995). Some reflections on mirroring, projective identification and empathy through development and group therapy. *Psihološka obzorja*, 4 (3), 79–94.
- Matjan, P. (1997). Psihologija in psihopatologija ženske [Psychology and psychopathology of women]. *Psihološka obzorja*, 6 (1/2), 147–157.
- Pajntar, M., Lavrič, M., Rojšek, J., Kladnik, S. in Bergant-Dolar, J. (1977). Osebnostne karakteristike in trajanje dojenja [Personality trait and duration of breastfeeding]. *Zdravstveni vestnik*, 46 (12), 699–701.
- Praper, P. (1992). *Tako majhen, pa že nervozen?! [So young yet so nervous?!]*. Nova Gorica: Educa.
- Praper, P. (1999). *Razvojna analitična psihoterapija [Developmental Analytical Psychotherapy]*. Ljubljana: Inštitut za klinično psihologijo.
- Rojšek, J. (2000). Psihološke značilnosti menstruacijskega ciklusa, nosečnosti in dojenja [Psychological characteristics of menstrual cycle, pregnancy and breastfeeding]. V J. Romih in A. Žmitek (ur.), *Na stičiščih psihiatrije in ginekologije [Binding psychiatry and gynecology]* (str. 109–130). Begunje: Psihiatrična bolnišnica.
- Slade, A., Belsky, J., Aber, J. L. in Phelps, J. (1999). Mothers' Representations of Their Relationships With Their Toddlers: Links to Adult Attachment and Observed Mothering. *Developmental Psychology*, 35 (3), 611–619.
- Spitz, R. A. (1992). *The first year of life. A psychoanalytic study of normal and deviant development of object relations*. Madison: International Universities Press.
- Stern, D. N. (1977). *The Developing Child. The First Relationship: Infant And Mother*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Stern, D. N. (1995). *The motherhood constellation. A unified view of parent–infant psychotherapy*. New York: Basic Books.
- Winnicott, D. W. (1991). *The child, the family and the outside world*. London: Penguin Books.
- Žvelc, G. (2000). *Test objektivnih odnosov – navodila za uporabo [Object Relations Test – instruction manual]*. Ljubljana: Inštitut za integrativno psihologijo.

Prispelo/Received: 20.06.2006

Sprejeto/Accepted: 12.01.2007